

Oorlog in Oekraïne

Terwijl ik dit schrijf, is het de zesde week van de totale inval van Rusland in Oekraïne. Meer dan vier miljoen Oekraïners moesten al vanuit de oostelijke, zuidelijke en centrale delen van het land naar het Westen vluchten. Oekraïense dorpen liggen volledig in puin als gevolg van de Russische raketaanvallen.

Bijna 1.200 Oekraïners, onder wie vrouwen en kinderen, zijn reeds gestorven. Er dreigt een humanitaire crisis te ontstaan. En intussen zegt Rusland: 'We willen geen oorlog, maar we hebben geen andere keus...' Is deze bewering uit de mond van de Russische president, Vladimir Poetin, geloofwaardig? Is oorlog de laatste uitweg voor Rusland?

De valsheid van Poetins verhaal

Uit het Kremlin klinkt een duidelijk verhaal: in Oekraïne, met name in de separatistengebieden Donetsk en Luhansk, vindt mishandeling plaats van Russische burgers en Russischspreekende inwoners, volkerenmoord zelfs! Dit is het werk van het naziregime in Kiev. Daarom het besluit van Moskou om Oekraïne door middel van een speciale militaire operatie te demilitariseren en te denazificeren, om zodoende Russische burgers te beschermen.

Zelfverdediging dus – op het oog een edelmoedig doel. Vooral het bestrijden van het nazisme kan (in Europa) rekenen op brede sympathie.

Maar bij nader inzien is dit verhaal van alle waarheid ontbloot. De president van Oekraïne, Volodymyr Zelensky, is nota bene van joodse afkomst – zijn opa heeft de Holocaust overleefd. En toen hij in 2019 president werd, was Volodymyr Groysman de eerste minister – ook een Oekraïner van joodse afkomst. Alle twee hebben getuigd dat hun joodse afkomst nooit een rol heeft gespeeld in hun Oekraïner-zijn. Dit feit alleen al maakt de Russische bewering van een naziregime in Kiev tot iets bespottelijks.

Ook is er geen bewijs van volkerenmoord of mishandeling van minderheidsgroepen in Oekraïne. Niemand ontkent dat er kleine extreemrechtse groeperingen in Oekraïne zijn. Bij de laatste verkiezingen behaalden die iets meer dan 2% van de

stemmen. En sindsdien is hun invloed verder afgenomen. Dus, bescherming van Russische minderheden tegen rechts-extremisme is niet nodig. Het verhaal van het Kremlin klopt eenvoudig niet.

En wat te denken van de beschuldiging dat de NAVO (de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie) een bedreiging voor Rusland vormt? Wel, de realiteit is waarschijnlijk eerder andersom: de geleidelijke en subtiele Russische bezetting van gebieden in andere landen (denk aan Transnistrië, Abkhazia, Zuid-Ossetië en Donbas) houdt eerder een bedreiging voor NAVO-landen in, met als gevolg dat de NAVO bezig is om de

‘Als je wilt weten wat de Russen van plan zijn te doen, luister dan naar dat waarvan ze anderen beschuldigen’

verdedigingslinie aan de oostelijke grens te versterken. Het tegendeel van de Russische beschuldiging is dus het geval. Is dit niet typisch? Rusland scheidt een probleem (door de bezetting van het grondgebied van andere landen), de NAVO (in wezen een verdedigingsorganisatie) reageert door haar grenzen te bewaken, en Rusland zegt: ‘Kijk, jullie bedreigen ons!’ Of in de woorden van president Zelensky: ‘Als je wilt weten wat de Russen van plan zijn te doen, luister dan naar dat waarvan ze anderen beschuldigen.’ Ook hier is het verhaal uit het Kremlin ver van alle waarheid.

Maar we moeten nog dieper graven...

Een onthullende kathedraal

In juni 2020 is de Kathedraal van de Opstanding van Christus in het Patriottenpark net buiten Moskou feestelijk in gebruik genomen. Op zichzelf niet zo'n opzienbarende gebeurtenis. In de jaren na de val van het communisme zijn er honderden nieuwe kerken gebouwd en in gebruik genomen (25 in 2018 alleen al in Moskou). En toch vraagt deze specifieke kathedraal onze aandacht.

De officiële naam is dus Kathedraal van de Opstanding van Christus, maar in de volksmond wordt ze de Grote Kathe-

draal van de Gewapende Machten van de Russische Federatie genoemd. Een kerk voor het Russische leger dus. De buitenkant is in camouflagekleuren afgewerkt en de binnenkant is vol mozaïeken en muurschilderingen die (met bijbelteksten) gevechtstonelen uit de Russische geschiedenis uitbeelden. Vooral de Russische overwinning op de nazi's in de Grote Patriottische Oorlog (de Tweede Wereldoorlog) staat centraal in deze kathedraal. Twee controversiële mozaïeken zouden aanvankelijk ook geplaatst worden, maar zijn er later toch uit gelaten: 1) een uitbeelding van een vreugdeparade na de overwinning van het Sovjetleger op nazi-Duitsland, met soldaten die een plakkaat van Jozef Stalin omhoog houden; en 2) een uitbeelding van Vladimir Poetin en andere hooggeplaatsten bij de overname van de Krim in 2014, met daarbij de woorden *Krym nash* (de Krim is van ons). Poetin en Stalin waren bijna opgenomen in de weelderige versiering van een orthodoxe kerk die gewijd is aan het Russische leger. Hoe is dit mogelijk?

Om dit te begrijpen is het van groot belang te weten dat er in de post-Sovjet orthodoxie een *rehabilitatie van oorlog* te bespeuren is. Kort na de val van het communisme was de houding ten opzichte van het Russische leger en ook van de militaire dienstplicht zeer negatief. Maar dankzij de invloed van de Russisch-Orthodoxe Kerk is er geleidelijk aan een soort vroomheid ontstaan ten opzichte van de militaire dienstplicht, die we bij andere orthodoxe tradities niet zien. Gesneuvelde militairen worden bijvoorbeeld vaak als een speciale eenheid van heiligen gezien, die in de hemel als voorspraak optreden voor soldaten en voor het volk. Deze theologische reflectie op militaire dienstplicht vanuit de Russisch-Orthodoxe Kerk vindt haar weerslag in de praktijk, doordat priesters van deze kerk erg actief zijn bij de inwijding en heiliging van militaire voertuigen, wapens, militaire complexen en zelfs kernwapens. Dit wordt nog concreter wanneer we horen dat privé militaire organisaties die in 2014 bij gevechten in Donbas betrokken waren, hun activiteiten beschrijven als 'een oorlog voor Heilig Rusland' en zichzelf een Russisch Orthodox Leger noemen.

Er is geleidelijk aan een soort vroomheid ontstaan ten opzichte van de militaire dienstplicht

De samensmelting van het orthodoxe geloof met de uitbeelding van de meest glorieuze militaire overwinningen in de Russische geschiedenis, zoals in de Grote Kathedraal van de Gewapende Machten, is dus geen anomalie (vreemd verschijnsel). Integendeel, dit laat zien dat oorlog en gebruik van militaire macht een wezenlijk onderdeel zijn geworden van de Russische godsdienst en volksidentiteit. Niet iedereen is even gelukkig met die samensmelting van geloof, militaire macht en politiek. Maar uiteindelijk wordt dit wel ondersteund door de hoogste kringen, waar de beslissingen vallen, in het Kremlin en de Russisch-Orthodoxe Kerk. Deze symfonie van staat en kerk' is er al lange tijd om de militaire strijd onderdeel te laten zijn van een hernieuwde Russische identiteit.

Oorlog en gebruik van militaire macht zijn een wezenlijk onderdeel geworden van de Russische godsdienst en volksidentiteit

De bewering van Vladimir Poetin dat oorlog de laatste uitweg is, is eenvoudig niet geloofwaardig. In de Russische ideologie die sinds het begin van de jaren 2000 door Poetin wordt gestimuleerd, is oorlog niet de laatste uitweg, maar maakt die juist een wezenlijk onderdeel daarvan uit. Iedereen kan het zien zoals het wordt uitgebeeld in de mozaïeken in de Kathedraal van de Gewapende Machten: de inval in Georgië in 2008, de annexatie van de Krim in 2014 en de strijd tegen het internationale terrorisme in Syrië vanaf 2015. En dit alles wordt kerkelijk bevestigd doordat de Patriarch van Moskou, Kirill, de inval in Oekraïne niet veroordeelt, maar eerder verdedigt. In een preek op 6 maart jl. liet hij zich positief uit over de oorlog, en zei onder andere: 'We zijn een strijd binnengegaan die geen fysische maar een metafysische betekenis heeft.'

In kerkelijk Oekraïne stuit het standpunt van Kirill op grote kritiek. Niet alleen bij de Oekraïens-Orthodoxe Kerk van het patriarchaat in Kiev (waarvan je dit kunt verwachten), maar ook bij het deel van de Oekraïens-Orthodoxe Kerk dat na 2019 loyaal aan de patriarch van Moskou is gebleven. Verschillende bisschoppen hebben hun priesters opdracht gegeven om niet

meer (zoals het de gewoonte was) Kirill in hun gebeden op te dragen.² Verschillende bisdommen overwegen om zich af te splitsen en aansluiting te zoeken bij het patriarchaat van Kiev. Cyril Hovorun, professor in de ecclesiologie in Stockholm, meent dat het standpunt van Kirill bewijst dat hij zich in een 'gouden kooi' bevindt – hij heeft voor een ideologie gezorgd die Poetins aanspraak op Oekraïne moet rechtvaardigen. Daarvoor ontvangt de Russisch-Orthodoxe Kerk veel voordelen. En 'zelfs al zou hij begrijpen wat er met de oorlog in Oekraïne aan de hand is, zelfs al zou hij zich willen uitspreken en dingen bij de naam willen noemen, kan hij het niet... Hij is een totaal onvrije figuur die getrouw het ambtelijk narratief moet volgen.'

De opgestane Christus

De Russische inval in Oekraïne is dus geen laatste uitweg – het is een bewuste actie van een man die militair optreden tot onderdeel van zijn ideologie heeft gemaakt in zijn streven om zijn ideale Rusland met een orthodoxe traditie te realiseren. Maar wanneer je de trappen van de Kathedraal van de Gewapende Machten oploopt (trappen gemaakt van gesmolten naziwapentuig, zodat je letterlijk op de vijand trapt – is de verwijzing naar de regering in Kiev als nazi's daarom zo vreemd?) en de kerk binnengaat, is een van de eerste iconen die je tegenkomt: de opgestane Christus met een zwaard in zijn hand!

Tegenover deze Christus zal Poetin uiteindelijk verantwoording moeten afleggen van zijn zucht naar macht en land. En deze Christus is in deze tijd met grote kracht in Oekraïne aan het werk. Nee, niet noodwendig met het zwaard en met geweld van oorlog (hoewel de Oekraïense weerstand tegen de Russische opmars niet anders dan als een blijk van Goddelijke genade kan worden gezien), maar eerder met het zwaard van zijn Woord. Christus is geen eeuwig zwijgende icoon ergens in een Russische kathedraal, maar Hij is actief werkzaam tussen de kandelaren (Op. 1:12-13). En Hij wordt belichaamd in het optreden van zijn volgelingen in Oekraïne en ver daarbuiten (Mat. 25:31-46). Hij wordt belichaamd in gelovigen die besluiten om in steden zoals Kharkiv, Mariupol en Kiev te blijven om daar hun medemens te dienen met het Woord, met gebed, met eten en medicijnen; gelovigen die bevreesde burgers in de schuilkelders voorgaan in gebed en zang. Hij wordt belichaamd in gelovigen die naar het westen van het land zijn gevlucht en daar al hun energie inzetten om vrouwen en kinderen over de grens naar Polen, Hongarije en Roemenië te brengen. Hij wordt belichaamd in gaarkeukens in Euro-

pese buurlanden, waar Oekraïners met open armen worden ontvangen. Hij wordt belichaamd in de miljoenen dollars en euro's die reeds door christelijke organisaties wereldwijd zijn ingezameld om de Oekraïense medegelovigen te helpen en te verzorgen.

Deze Christus gaat – samen met zijn gewapende engelenmachten – in Oekraïne rond en beschermt de jonge christenbroeders en -zusters die het wapen moeten opnemen tegen een Russische overmacht. Deze Christus is niet in de Kathedraal buiten Moskou, Hij is aan het werk voor zijn kerk in Oekraïne. En Hij vecht met een krachtiger wapen dan Poetin ooit zal bezitten: het Woord van het evangelie.

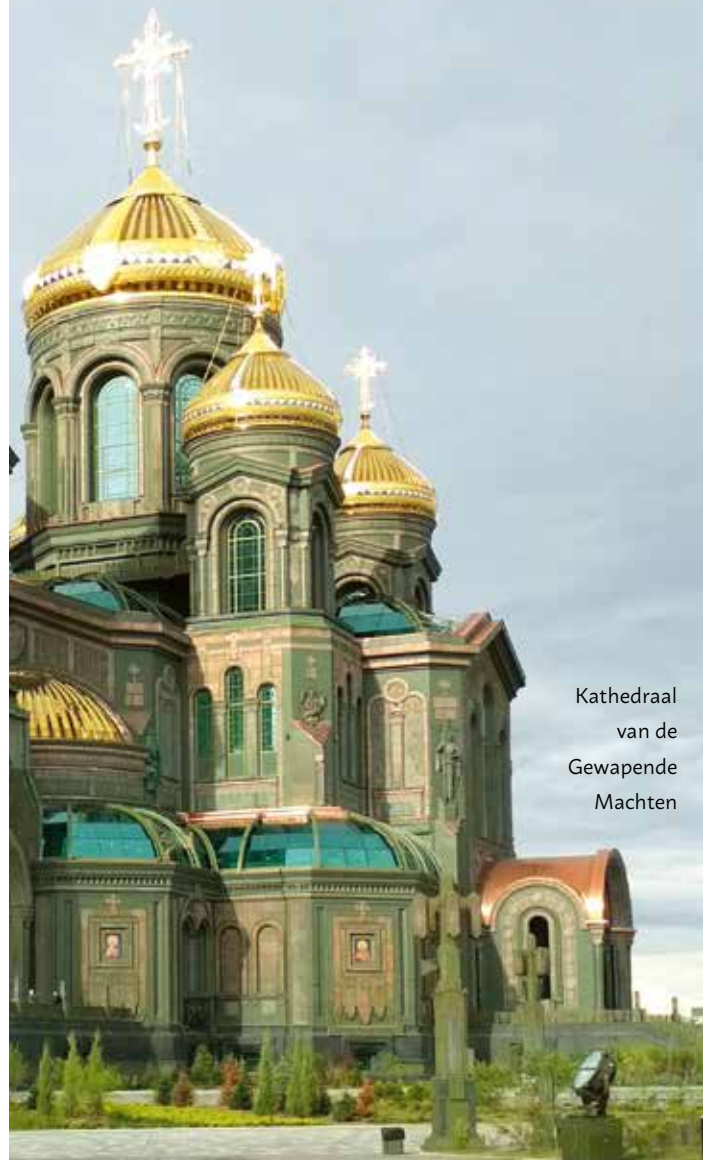
Patriarch Kirill had gelijk toen hij de metafysische dimensie van de oorlog in Oekraïne beklemtoonde – helaas bevindt hij zich thans aan de verkeerde kant van deze strijd. Maar dat het om een metafysische strijd gaat, is ongetwijfeld waar – een strijd tegen de boze. Zelden in de geschiedenis van de wereld was de boosheid van een aanval zo duidelijk als in deze oorlog – zelfs de ongelovigen voelen het aan. En daarom mogen we met vrijmoedigheid in deze tijd Psalm 63 zingen:

*Wie mij bedreigen met geweld,
het dodenrijk verslindt hun leven.
Men zal aan 't zwaard hen overgeven:
aas voor de jakhals in het veld.
Maar in de Heer zal zich verheugen
de vorst, die door Gods gunst regeert.
Verheugd is elk die bij Hem zweert;
te gronde gaat het rijk der leugen.
(Ps. 63:4, Geref. Kerkboek) ■*

1 Zie mijn artikel in *Nader Bekeken* (feb. 2020) over de symfonie van staat en kerk.

2 Zie de reactie in de Russisch-orthodoxe parochie in Amsterdam naar aanleiding van een soortgelijke besluit: <https://www.nd.nl/geloof/geloof/1113962/amsterdamse-russisch-orthodoxe-parochie-bedreigd-door-eigen-bis#>

Christus is geen eeuwig zwijgende icoon ergens in een Russische kathedraal, maar Hij is actief werkzaam tussen de kandelaren

Kathedraal
van de
Gewapende
Machten